

Alexandr Solženicyn (11. prosince 1918, Kislovodsk - 3. srpna 2008, Moskva)

Autor: F. Roger Devlin

Celým smyslem revoluce bylo učinit samotnou existenci člověka jako on něčím nemožným. Z tvárné hlíny lidské přirozenosti chtěli noví vládcí uplácat nové stvoření, které by hladce zapadlo do beztřídní společnosti budoucnosti. Takový byl důvod cenzury, propagandy vydávající se za vzdělávání, vynucené konformity, zákazu cestování i vězeňských táborů. Na svých líbáncích prý četl *Kapitál*, ale osm let nucených prací, které mladému kapitánovi Rudé armády dali za pár nepozorných poznámek o Stalinovi, jakoby jeho vidění světa očistilo od všech ideologických překroucení i malicherných a osobních nízkých ohledů. Později se nechal slyšet, že už necítil svůj život jako něco jen a pouze svého – jako by dostal za úkol říci pravdu za miliony těch, kteří byli umlčeni ve jménu lži.

V Americe, která nevynechá jedinou příležitost splést si skutečně dobrého muže s přátelským chlapíkem, se tato integrita často nesetkávala s velkým pochopením. Když s ním roku 1975 prezident Gerald Ford odmítl mluvit, pobočník z Bílého domu to vysvětlil tím, že když se chce spisovatel setkat s americkým prezidentem, nejspíš mu jde o navýšení prodeje svých knížek. Jeho novinářská pověst hvězdy Studené války se po jediném projevu na Harvardské univerzitě rozplynula jako pára nad hrcem. Svým hostitelům řekl, že americká společnost – oslabená blahobytem, neschopná sebeobětování, příliš se spoléhající na psané právo a bez

jakéhokoliv ukotvení v transcenci – není pro Rusy zocelené utrpením přitažlivý model. Jeho následná nepopularita byla tak zapříčiněna jeho neoblomností při vykonávání poslání říkat vždy celou pravdu do té míry, v jaké mu bylo propůjčeno její poznání.

Tak totiž chápal skutečné povolání umělce. Odmítl romantickou představu o spisovateli coby tvůrci fiktivních světů a ve svém projevu při převzetí Nobelovy ceny oprášil starší vizi spisovatele coby Božího učedníka pokoušejícího se zachytit mocné obrazy řádu nikoliv z tohoto světa. Realismus – a především realismus morální – je podle zastánců tohoto přístupu nejvyšším počinem lidského umění. Skutečné literární dílo, říkal, nelze vystavět na lži nebo omylu, protože umělé a vynucené koncepty nepřežijí svou zkoušku obrazy. Snad při tom měl na mysli přihlouplé sovětské „továrenské romány,“ v nichž si urostlí prostáčky získají překročením továrního plánu lásku nejkrásnějšího děvčete. Jeho vlastní vzpomínky v *Jednom dni Ivana Denisoviče*, obyčejného rolníka, který si krotí desetiletý trest v táboru nucených prací na Sibiři, se po vydání v lžemi promořené atmosféře Chruščovova Sovětského svazu staly takovým šokem právě i kvůli své neokázalé pravdivosti.

Tento první kratší román bych i dnes doporučil jako nejlepší úvod do díla autora, ideálně pak ve Willettsově překladu. Navázat pak lze antologií *Solzhenitsyn Reader* (Solženicynova čítanka), vydané v roce 2006 (viz [moje recenze](#) v TOQ roč. 6, č. 3).

Navzdory obecnému přesvědčení se Solženicyn sám nikdy neoznačoval za nacionalistu a výslovně se distancoval od každé podoby nacionalismu, která by „povyšovala vlastní národní příslušnost nad pokorný postoj před Nebesy.“ Jednoduše ovšem pokládal za přirozené a slušné milovat svou vlast a národ.

Varoval také své krajany, že „mnohonárodnostní země se musí v obtížných chvílích svých dějin opřít o všechny své občany.“ Rusové se v raném sovětském období stali „vyvlastněnou většinou,“ demonizovanou coby utlačitel všech ostatních národností někdejší říše a systematicky indoktrinovanou stydět se za vlastní národ a jeho minulost. Dovolte mi k tomuto odcitovat jeho projev při převzetí Nobelovy ceny:

„Země neustále s jistým zpožděním navzájem opakují své chyby. Co jeden národ už stihl přežít, hodnotit a odmítnout, se náhle jinde vynořuje jako žhavá novinka. Zde se znovu jedinou náhradou za zkušenost, již jsme osobně neprožili, stává umění a literatura. Obě jsou nadány zázračnou silou zprostředkovat zkušenost celého národa jinému, který si podobnou těžkou, desetiletí trvající kolektivní zkušeností dosud neprošel. Když tomu bude osud přát, může to zachránit celý národ před zbytečným, chybným nebo dokonce ničivým krokem.“

Před pár lety překvapil Solženicyn celý svět, když ve svých třiaosmdesáti letech vydal nové tisícistránkové dílo o dějinách Židů v Rusku: *200 let spolu*. O svoji schopnost pobuřovat s věkem rozhodně nepřišel – vydavatel *International Jewish Gazette* v Rusku vážně míněnými slovy ujišťoval amerického novináře, který s ním dělal rozhovor, že skutečným motivem

autora při práci na tomto gargantuovském projektu bylo „přitáhnout na sebe pozornost.“ Dílo vyvolalo na Západě nemalý zájem, ale anglicky hovořící čtenáři si na něj dost možná ještě nějaký čas nebudou moci utvořit vlastní názor. Ví se, že o vydání už v roce 2001 projevil zájem Yale University Press – jen aby se z celé věci bez vysvětlení stáhnul uprostřed zvěstí o silném nátlaku vlivných Židů, kvůli němuž skončily snahy o překlad a vydání u ledu.

Před několika týdny ale Harper Collins ohlásil, že v roce 2009 hodlá vydat nový, necenzurovaný překlad *Prvního kruhu* – pouhých 45 let po jeho dokončení. Takže možné je leccos.

Jelikož dosud žádná recenze podle mého mínění nepředala čtenářům náležité zhodnocení účelu a charakteru *200 let pospolu*, pustil jsem do tohoto úkolu pro nadcházející číslo tohoto časopisu sám. Zrovna jsem dokončoval poslední úpravy, když mi připadla smutná povinnost uvést svou recenzi nekrologem.

Nijak zvlášť mě neděsí arogantní chvástání novinářů, že na Solženicyna už se zapomnělo nebo že mladé Rusy dnes víc zajímají rockové hvězdy. Novinářská mysl ze své podstaty vnímá publicitu jako důležitější než realitu. U takovýchto lidí není Solženicyn oblíben právě z oněch důvodů, jež mu zajišťují nehynoucí význam.

My, Zápaďané, bychom si ho raději měli zapamatovat, protože už dost možná nikdy nemusíme spatřit jemu podobného. Když bylo v roce 1974 uvolněno k vydání *Souostroví Gulag*, oficiálnímu sovětskému tisku nezbylo, než svým napjatým čtenářům říci, že tři svazky šokujících odhalení jsou chvalozpěvem na Hitlera. Ve Francii tato událost změnila chod dějin. Celá generace totiž vyrostla v přesvědčení, že komunismus je skvělý, protože děsí jejich rodiče. A naráz tito lidé viděli záběry stranických mluvčích, kteří se při konfrontaci s pasážemi ze Solženicyna před kamerou zmohli jen na bezmocné blábolení o „rekordní loňské úrodě v Sovětském svazu.“ Povedlo se mu tak z mocných komunistů udělat opovržením hodná stvoření. Více než v kdykoliv jindy za Studené války si všímaví pozorovatelé právě tehdy uvědomili, že je konec a Sovětský svaz to „má za pár.“ Jestliže naše děti nedocení jeho význam, nebude to chyba Solženicyna, ale jen nás samotných.

Requiescat in pace.

Vzpomínka F. Rogera Devlina na Alexandra Solženicyna vyšla v časopise *The Occidental Quarterly* roč. 8., č. 1 (jaro 2008).